

ISKOLA ÉS HONISMERET

„A honi történet tudása nélkül nincs honszeretet”

Szeretettel köszöntöm mindazokat, akik itt egybegyűltek.¹ Köszönöm a meghívást, örömmel jöttem. *Vasvári Páltól* találtam egy szemléletes idézetet, engedjék meg, hogy ezzel kezdjem mondanivalómat: „Ha az anya gyermekét hona iránti hűségére akarja buzdítani a Thermopülák alatt elvérzett Leonidaszt állítja elébe vezérpéldának. A Thermopülák távol görögthonban vannak, a gyermek előtt ismeretlenben. Leonidasz egyrészt ősi korban élt, s őt hozzánk semmi rokonság nem csatolja, s így példájával teljes szívvel nem lelkesít. De vezesse fel az atya gyermekét Drégely várának por ette falai közé, s beszélje el a feladásról csak hallani sem akaró Szondi hősiességét. Vezesse el Szigetvár romjaira, s mondja el fogékony kedvű gyermekének Zrínyi dicső elesését. Vezesse el Temesvárra, a temesvári kapuhoz, hol az üszkös falakat védelmező losonci férfiak elszántsággal áldozták fel életüket. S mondja el gyermekének, hogy e hősök vérrokonaink voltak, hogy ezek azért küzdöttek, azért áldozták fel életüket, hogy nekünk, unokáinknak megtartsák a hazát. Mennyire fogja becsülni ezek hallására a fogékony keblű kis ivadék, mennyire fogna igyekezni, hogy az érte elvérzett hősök méltó unokája legyen. A honi történet tudása nélkül nincs honszeretet.” Ezt írja Vasvári Pál *A honismereti ismeretek, hadtörténelmi ismeretek* című munkájában.

A helytörténet, a honismeret ma a Nemzeti Alaptanterv társadalomismereti műveltségterületén belül, a történelem tantárgyban eszköz, talán a legkiválóbb eszköz a nevelésben, az ismeretek kézzelfoghatóvá, személyessé, életszerűvé tételében. Alkalmas arra, hogy a szülőföld, a lakóhely múltját megismerjék diákjaink. Segíthet abban, hogy ez az ismeret ne csupán egy tiszteletreméltó, de hidegen hagyó érték tisztelete legyen, hanem eleven értéknek tekintés azt. Az ilyenfajta kötődés saját tartalmas érzetükként alakuljon ki. A honismeret nagyon közvetlen módon segíthetné olyan kisebb csoportok, közösségek létrehozását, amelyek nélkül az iskola nem iskola, amelyek nélkül nevelni nem tudunk. Okítani, kezelni igen, nevelni biztosan nem.

Nehéz, talán lehetetlen is definiálni, hogy mit jelent szeretni a szülőföldet, hogy mit jelent szeretni a hazát. Szoktunk erről beszélni, szónokolni, de nehéz megmondani mai konkrét tartalmát. Jelentheti, jelenti – elsősorban a kisgyermek számára –, hogy az életfejlődéséhez szükséges elfogadó légkör, a bizalommal teli környezet nem ér véget a családnál, hanem egy szélesebb közösségtől is megkapja a támogatást. Jelentheti azt, hogy – Tamási Áront idézve – otthon érezheti magát egy környezetben. Ez nem pusztán ismeret dolga, nagy szerepe van benne az érzelmek élményszerű átélésének. Jelentheti – egy felnövő fiatal ember számára –, hogy egy közösségben valamiféle szerepe lehet, feladatot és felelősséget bízhatnak rá, s ezzel a felelősséggel élnie lehet, élnie kell. Az otthonosság, a közösségben való jelenlét nem pusztán pozitív, örömteli, csupa boldogsággal teli létezés, hanem az néha vitákon, sértéseken, sérelmeken, keserveken keresztül megvalósuló dinamikus lét.

Csak így kérhetjük számon, csak így remélhetjük, hogy az ifjú ember a közösség ügyeiben felelősséggel eljáró ember, felnőtt, polgár lesz, aki szülővé, családanyává, családapává válva ezt a kötődést úgy tekinti, mint amit felelőssége, feladata átörökíteni. Ennek ez a lényege, hogy a történelmi folyamatosságot értéknek tekinti, s nem pusztán a korlátozó, megkötő erejét látja, hanem azt az erőforrást is, amit mindenki külön-külön meríthet a mindennapjai, változó gondjai átéléséhez és megoldásához, hiszen a hagyományok ismerete nélkül sokkal kevésbé,

¹ Oktatási miniszterünk előadása Kiskunfélegyházán, a *Honismeret az iskolában* című konferencián, 1999. október 15-én hangzott el. A közzétett szöveg az előadás hangfelvétele alapján készült. (Szerk.)

sokkal töredékesebben, esetlegesebben tudja a saját életfeladatát teljesíteni. A hagyomány átadása gyermekeinknek azért is fontos, hogy ne csak a jelen pillanataiba veszve éljék életüket, hanem támaszkodhassanak arra, ami mögöttük áll. Ez a támasz önmagától nem épül meg. A hazaszeretet, a szülőföld szeretete a felnőtt korban azt is jelenti, hogy azt tovább kell adni. Ettől remélhetjük, hogy hazánkban egyre többen lesznek olyanok, akik amikor egy közösséghez való viszonyukat mérlegelik, nemcsak azt tekintik, hogy mi az, ami nekik jár, mi az amit ők kapnak egy közösségtől, hanem azt is, hogy mi az, amit ők adnak hozzá ehhez a közösséghez, amit az ő segítségükkel egy város, egy falu, egy ország elérhet, megvalósíthat.

Nehéz definiálni tehát, hogy mit jelent szeretni a szülőföldet. Olyan elemei is vannak ennek a szeretetnek – talán a politikusnak, a kormány tagjának ezt a gondolatot is megengedik –, mint az, hogy befizetjük az adónkat, mert fontosnak tartjuk azokat az értékeket, amiket ebből megvalósítanak, s hogy betartjuk azokat a szabályokat, amelyeket közösen határozzunk meg. Nem szokásos definíciója ez a szülőföld, a haza szeretetének, de a valóságban is el kell jutnunk ide. Másfelől a honszeretet jelenti azoknak az értékeknek megtartását, közvetítését, amit az itt bemutatott könyvek, szöveggyűjtemények tartalmaznak. Az iskolában pedig jelenti a diákok számára a saját kutatás élményének, az értékek átélésének lehetőségét. Jelentenie kell a problémamegoldás lehetőségét, kötelezettségét, helyszínét az iskolai gyakorlatban. Ifjú emberekről, igazságot kereső kamaszokról lévén szó az önálló gondolkodást, az igazság feltárásának semmi mással nem pótolható erejét.

Az itt ülők közül kevesen éltek át felnőttként, tudatos korban akár csak a II. világháború eseményeit. De ki-ki fel tudja idézni azt, amit szülei – fiatalabbaknál nagyszülei – meséltek arról, miként éltek át a frontok ide-odavonulását, hol bujkáltak, hogyan menekültek meg, milyen személyes példái voltak az aljasságnak és az emberi küzdőképességnek. Azt, hogy mi a háború, mik egy nemzet sorsfordulói, megtanítják a tankönyvek, a lexikonok. De hogy hol az igazság, hogy az miképp élhető át, hogyan értelmezhető: az valószínűleg csak ezekben a személyes vallomásokban, sokszor csak a családi legendáriumokban, a szülőről gyermeke átszálló példákban, konkrét történetekben élhetők át teljességükben. És kell, hogy ezeket a történeteket átéljük. Ha a szülők nem vállalják ezt, akkor az iskola teszi meg, ha a nagyszülő nem, akkor a tanító vagy a tanár beszél el, mert ezek nélkül nem lesz ott az igazságkeresés szenvedélye gyermekeinkben, nem látnak többet, mint egy tananyag információhalmazát.

Ha lehetőséget adunk rá, akkor az iskolában a gyermek megtanul ismereteket elrendezni, válogatni, dokumentumokat, tudáselemeket gyűjteni, szelektálni, feldolgozni. Megtanulja, hogy ne tantárgyakba különülten lássa a világot és saját magát. S akkor nem elszigetelt ismeretszoportokra koncentrál, hanem egybekapcsolja őket. Megtanul társaival együttműködni, kooperálni. Megtanulja azt, ami a legfontosabb az iskolában: a tudás megszerzésének önálló képességét, felelősségét, ami nem az információért, önmagáért, hanem annak elrendezéséért, az azzal való élés képességéért történik.

A honismereti nevelés – véleményem szerint – teheti ezt többféle módon, sokféle feladat közben, például a családtörténet, az életmódtörténet kutatása közben. Márai Sándor kiváló regényéből, az Egy polgár vallomásaiból számos emlékezetes oldalt őrizhetünk a fejünkben. Arra például jól emlékszem, amikor Márai leírja, hogy évente hányszor használták a fürdőszobát ebben a nagypolgári családban. És hogy a főként lomtárnak használt helyiségben csak hűsvétkor és karácsonykor fűtöttek be az alkalmazottak. Az életmód változásának a végig-gondolásával, a családtörténeteken keresztül a rendszerező gondolkodást érhetjük el, akár csak a használati tárgyak – adott esetben néprajzi eszközök – gyűjtésével, rendezésével, értelmezésével, a történeti változások feltárásával, a hagyományok, szokások leírásával. Gyakorolhatják ezt tanítványaink egy iskolai gyűjtemény, kiállítás rendezése közben. A diákok számba vehetik környezetünk kulturális értékeit, s a település helytörténeti, művelődéstörténeti kiállítását állíthatják össze. A sokszor kárhóztatott szegénység ezekben a kutatásokban olykor a kezünkre játszhat. Szegénységünk okát nem kell soká keresni, ha megmutatjuk a háborús sebeket, a lövedéknyomokat a házak falán. Sok városban láthatók ma is ilyenek. Mitől, hogyan, milyen módon, kik által, mikor keletkeztek ezek? Sokkal többet kaphat egy, a történelem iránt érdeklődő fiatal ember e kérdésekre adandó válaszok kutatásától, mintha mindezt pusztán a könyvből tanulja meg.

Sokféle módon szervezheti az iskola a honismereti nevelés feladatait. Tantervek, tanórák részeként, a közismereti tárgyak kibővítésével, a helytörténeti adalékok településhez kötődő információival. A lényeg, hogy élményszerűbbé, átélhetőbbé tegyék a tanultakat. Teheti ezt az iskola önálló honismereti tantárgy vagy óra keretében. Ez ma az iskolai közösségnek a fenntartóval egyetértésben a pedagógiai program részeként elfogadott döntésén múlik. Teheti továbbá nemcsak kötelező óratervi keretekben, hanem a tanrenden kívüli iskolai elfoglaltságok körében is: honismereti szakkörben, helytörténeti sétán, kiránduláson, iskolatörténeti gyűjtemény létrehozása során, a levéltár, a múzeum, a könyvtár lehetőségeinek megismerésével, a tárgyi emlékek, eszközök gyűjtése közben. A mai tantervi szabályozás erre lehetőséget biztosít, s a magam részéről azon vagyok, hogy a most vita alatt álló kerettantervekben ez a lehetőség ne csökkenjen, hanem az imént elmondott értékek miatt sokkal inkább kimondottá váljék.

A honismeret fontosságát bizonyítja, hogy az országos középiskolai tanulmányi versenyeken a történelmi tételek között évről évre legalább egy helytörténeti téma is szerepel. S azt látjuk, hogy egyre növekvő mértékben választják ezt a fiatalok. Az utóbbi időben ez a műveltségi terület előtérbe került a pedagógusképzésben, a pedagógusok továbbképzésében. Ennek megszervezése, támogatása, egységesítése – azt gondolom – a minisztérium feladata. A közoktatási modernizációs program keretében nemrég értékeltük ezt a témát, a honismereti oktatást segítő könyvek, programok létrehozására kiírt pályázatot. Ez a munka elhivatott pedagógus személyiségeket kíván. Nélkülük honismereti nevelés nem lehetséges. Hozzáteszem: csupán pedagógusokkal sem lehetséges, ezért a tanárok munkáját segítő intézményeket kell teremteni, támogatni.

A honismereti nevelésnek, a honismeret pedagógiájának nem az a lényege véleményem szerint, hogy tudományosabb legyen a tudománynál, hanem hogy alkalmas adjon az általam előbb elmondott nevelési értékek megvalósulására, az átélhető, élményszerű ismeretek szerzésére. Ha mégoly pontos, mégoly precíz lábjegyzetekkel, tudományos eszközrendszerrel pótolnánk az élményt, vennénk el az időt és az energiát, akkor – azt hiszem – nem a legjobb irányban haladnánk a honismeret támogató, oktatást segítő kiadványokkal.

Ne feledjük: ezek a könyvek önmagukban eszközök csupán. Ezek a kiadványok önmagukban, eleven iskolai gyakorlat és pedagógus nélkül, holt tárgyak. Azt kell hogy szolgálják, hogy az iskolában az itt jellemzett honismereti munka, ez a pedagógiai éthosz működhessen. És akkor jó a könyv, ha ezt képes szolgálni. Ha ez elmarad, akkor bármilyen jegyzetek, mellékletek, bibliográfiai utalások találhatóak is bennük, a polcokon fognak porosodni. Hogy ez ne így legyen, hogy bennük legyen a pedagógiai, a személyiséget gazdagító érték, ezt kérem önöktől.

Ehhez kívánok mindannyiuknak jó munkát.

Pokorni Zoltán

Honismeret a kiskunfélegyházi iskolákban¹

Tisztelt Miniszter Úr! Elnök Úr!

Kedves Vendégek, Hölgyeim és Uraim!

Nagy tisztelettel köszöntöm Önöket a Honismeret az iskolában című konferencia alkalmából, Kiskunfélegyházán a Városháza dísztermében.

Kiskunfélegyháza több száz éves város, nagyon gazdag történelmi és kulturális értékekkel rendelkezik. 1999-ben ünnepelte várossá nyilvánításának 225. évfordulóját, ugyanis 1774. február 4-én Mária Terézia mezővárosi rangot adott a városnak. Félegyháza itt az Alföld közepén, a Duna-Tisza közén a környék meghatározó települése volt, s nagy vonzáskörzettel rendelkezik napjainkban is.

¹ Elhangzott 1999. október 15-én, a témával foglalkozó honismereti tanácskozás megnyitójaként.